

7. Маршавін Ю. Профорієнтація незаангажованого населення та молоді як чинник досягнення професійної відповідності попиту і пропозиції // Україна: аспекти праці, №3, 2008. – С. 20–24.
8. Кузьмина А. Потенциал рабочей силы и рынок образовательных услуг // Вопросы экономики, №1, 2007. – С. 144–146.
9. Ільч Л.М. Ефективність відтворення трудового потенціалу України: Монографія. – К.: Енергія плюс, 2007. – 212 с.
10. Кузаченко Катерина. Персональное дело // Бизнес, №39, 2003. – С. 73–73.
11. Кобилянський О.В., Кобилянська І.М. Умови праці та професійна підготовка працівників промислового сектору економіки України // Зайнятість та ринок праці: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 154–157.
12. Онікієнко В.В. Кадрове забезпечення легкої промисловості // Зайнятість та ринок праці: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 107–115.
13. Промисловість України у 2007–2010 роках: статистичний збірник / За ред. І.С. Петренко. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 307 с.
14. Стан умов праці найманих працівників у 2009 році: статистичний бюлетень / За ред. І.В. Сенік. – К.: Державний комітет статистики України, 2009. – 25 с.
15. Розмаинский И. «Инвестиционная близорукость» в посткейнсианской теории и в российской экономике // Вопросы экономики, №9, 2006. – С. 71–82.
16. Молдован Олексій. Економічна криза по-українськи: криза як причина піднесення <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/03/19/186221/>
17. Кравчук К. Гра в монополію www.kontrakty.com.ua/.../22200911796/html
18. Грішнова О. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність, значення, стратегічні напрями розвитку в Україні // Україна: аспекти праці. – 2010. – №7. – С. 3–8.
19. Онікієнко В.В. Кадрове забезпечення легкої промисловості // Зайнятість та ринок праці: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України, 2008. – С. 107–115.
20. Амосов А.И., Бажан А.И., Кудров В.М. и др. Проблемы структурной перестройки российской экономики в условиях глобального кризиса // Российский экономический журнал.
21. Гринберг Р. Российская структурная политика: между неизбежностью и неизвестностью // Вопросы экономики, №3, 2008. – С. 56–63.
22. Григорьев Л., Агибалов С., Салихов М. Украина: раздвоение трансформации // Вопросы экономики, №3, 2009. – С. 125–142.
23. Зозулев А.В. Промышленный маркетинг: рыночная стратегия: Учеб. пособие. – К.: Центр учебной литературы, 2010. – 576 с.
24. Пахомов Ю., Пахомов С. Экономический кризис: Украинский вариант // Общество и экономика. – 2009. – №3. – С. 63–72.
25. Литвин Андрій. Особливості діяльності ПТНЗ в умовах економічної кризи <http://www.tmpe.gb7.ru/docs/3/12lytsec.pdf>

О.О. ОЛОФІНСЬКИЙ,
аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет

Механізми розвитку малого бізнесу в сфері товарного обігу України

У статті розглянуто роль малого підприємництва в сфері товарного обігу. Проаналізовано динаміку розвитку товарного обігу та динаміку розвитку малого підприємництва в Україні. Розроблено пропозиції з вдосконалення державного регулювання розвитку малого підприємництва.

Ключові слова: товарний обіг, мале підприємництво, державне регулювання, регуляторна політика.

В статье рассмотрена роль малого предпринимательства в сфере товарного обращения. Проанализирована динамика развития товарного обращения и динамика развития малого предпринимательства в Украине. Разработаны предложения по усовершенствованию государственного регулирования развития малого предпринимательства.

Ключевые слова: товарное обращение, малое предпринимательство, государственное регулирование, торговля, регуляторная политика.

The article discusses the role of small business in the sphere of commodity circulation. The dynamics of commodity

circulation and dynamics of small business development in Ukraine. The proposals to improve government regulation of small business development.

Keywords: commodity exchange, small business, government, regulation, trade, regulated policy.

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми пояснюється роллю малого підприємництва в економічній системі як базису створення національного багатства та як фактора забезпечення самозайнятості населення в умовах ринкової економіки, в тому числі й у сфері товарного обігу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Зазначимо, що проблематика даної статті в тій чи іншій мірі була предметом вивчення таких вчених, як А. Зіденберг і Л. Хоффман, П.Ю. Буряк, В.П. Маринець, О.І. Микитюк, Б. Кваснюк, О. Кужель, Е. Лібанова, Л. Лігоненко, Д. Ляпін, А. Мазаракі, І. Манцуров, М. Миколайчук, С. Соболев та ін.

Однак до сьогодні на науковому і практичному рівнях не повною мірою досліджено проблематику державного регу-

лювання розвитку малого підприємництва в сфері товарно-го обігу, особливо в післякризовий період.

Метою даної **статті** є оцінка ролі малого підприємництва в сфері товарного обігу в Україні та визначення кола заходів державного регулювання розвитку малого підприємництва.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Господарським кодексом України (ст. 63. ч. 7), підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до малих, середніх або великих підприємств [1].

Як вказує В. Мамутов у своєму коментарі до зазначеного нормативного акту, для класифікації використовується сукупність двох критеріїв: кількість працюючих і обсяг валового доходу підприємства від реалізації продукції за рік. Малі, середні і великі підприємства не утворюють якихось особливих видів з погляду організаційно-правових форм господарювання [2].

Досвід розвитку малого бізнесу в країнах Східної Європи, які пройшли етап становлення ринкових відносин та відрізняються на сьогодні стабільним розвитком економічних систем, показує, що роль малого бізнесу полягає насамперед в усуненні диспропорцій на окремих товарних ринках; створенні додаткових робочих місць; скороченні безробіття; активізації інноваційних процесів; розвитку конкуренції; формуванні нового соціального прошарку підприємців-власників; швидкому насиченні ринку товарами та продуктами [3].

А. Самбур та Ю. Урсакий слушно вказують на те, що малий бізнес має вагомі економіко-виробничі та соціально-економічні переваги, а саме: гнучкість, динамізм, пристосування до мінливостей технології, здатність оперативно створювати та упроваджувати нову техніку та технологію, забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, відкритість доступу та легкість входу до цього сектору економіки. Крім того, малий бізнес має також і значні соціально-психологічні переваги, в основі яких лежить специфічна мотивація до праці, яка передба-

чає залучення економічного та неекономічного заохочення. Таким чином, малий бізнес є невід'ємною рисою будь-якої ринкової господарської системи, без чого така економіка і суспільство в цілому не можуть не тільки розвиватися, але навіть існувати. Саме в секторі малого підприємництва створюється і функціонує чимала маса національних ресурсів, яка є основою для середнього та великого підприємства. Саме малі підприємства забезпечують розвиток економічної системи країни та наближають її до споживачів. Підприємство здатне вирішувати такі економічні завдання, як створення в країні конкурентного середовища, залучення приватного капіталу і зовнішніх інвестицій, а також удосконалення наявних технологій виробництва [4].

Розуміння сутності підприємництва неможливе без визначення його ролі та значення в економічному розвитку країни. Виділяють такі функціональні особливості вітчизняного бізнесу [5, с. 94–95]:

- економічна – створення надійного каркасу розвитку економіки. Підприємство, приватна власність та заінтересованість є основними передумовами ефективного виробництва;

- соціальна – забезпечує формування середнього класу як запоруки підвищення добробуту громадян, постійного економічного розвитку та соціально-політичної стабільності;

- політична – гарантує безповоротність ринкових реформ, створює основу цивілізованого, демократичного суспільства, громадянської держави;

- національна – виступає основою консолідації суспільства, локомотивом динамічного економічного розвитку країни;

- міжнародна – є показником ступеня економічної свободи, цивілізованості країни, її міжнародного авторитету, інвестиційної привабливості.

У даному контексті варто також відмітити, що підприємство слугує важелем для зміни структури національної економіки (адже для підприємці майже завжди концентруються в перспективних напрямках господарської діяльності,

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств – суб'єктів господарювання за розмірами у 2009 році*

	Великі підприємства	Середні підприємства	Малі підприємства
Кількість підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць	0	5	75
Частка кількості підприємств відповідного розміру у загальній кількості, %	0,5	5,8	93,7
Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	3278,7	2844,1	2152,0
% до загальної кількості зайнятих працівників	39,6	34,4	26,0
Кількість найманих працівників (штатні та позаштатні працівники), тис. осіб	3278,6	2843,1	2067,8
у % до загальної кількості найманих працівників	40,0	34,7	25,3
Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, грн.	2476,95	1484,83	1117,35
Фонд оплати праці, млн. грн.	97451,9	50658,2	27725,4
Обсяг реалізованої продукції, (робіт, послуг), млн. грн.	1249361,4	1034749,3	456667,8
у % до загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	45,6	37,7	16,7

Складено автором на основі даних Державної служби статистики.

віддача в яких може перевершити середні показники), а також створює сприятливий ґрунт для конкуренції (забезпечуючи освоєння перспективних виробництв, підприємці сприяють швидкому оновленню техніко-технологічної бази, розширенню асортименту продукції, стимулюють господарську активність, підтримуючи тим самим конкуренцію та існуючий ринок).

Спираючись на дані Державної служби статистики, проаналізуємо роль малого підприємництва в економіці України та в структурі товаророзподільчих операцій.

Показники діяльності малих підприємств в Україні представлені в табл. 1.

Наведені дані свідчать про те, що в загальній кількості підприємств в Україні малі займають 93,7%, при цьому забезпечуючи зайнятість для 26% працездатного населення країни (2 152 тис. осіб) та формуючи 16,7% загального товарообігу в країні. Дані табл. 1 свідчать, що при цьому малі підприємства пропонують своїм працівникам найнижчу заробітну плату, однак це пояснюється викривленням статистич-

них даних: через недосконалість податкової системи керівники малих підприємств змушені приховувати реальний рівень оплати праці працівників.

Далі розглянемо роль та місце малих підприємств безпосередньо в сфері товарного обігу (табл. 2) у порівнянні з іншими видами діяльності. Зазначимо, що історично саме торгівля стала базовою галуззю, яка посприяла розвиткові малого підприємництва в Україні. В умовах відсутності державної підтримки розвитку підприємництва в галузі виробництва та надання послуг саме торгівля, яка не вимагала наявності значних основних фондів та капіталовкладень, приваблювала нових підприємців.

Як впливає з представлених у табл. 2 даних, обсяги реалізації продукції (послуг, робіт) у сфері торгівлі на порядок перевищують обсяги цього показника для малих підприємств всіх інших видів діяльності за весь період, що досліджується. При цьому у відсотковому значенні кількість малих підприємств у всіх видах діяльності практично однакова та коливається на рівні більшому ніж 90%, винятком є лише

Таблиця 2. Основні показники діяльності малих підприємств за видами економічної діяльності (2008–2010)*

	2008		2009		2010	
	Частка кількості малих підприємств у загальній кількості підприємств, %	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	Частка кількості малих підприємств у загальній кількості підприємств, %	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.	Частка кількості малих підприємств у загальній кількості підприємств, %	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), млн. грн.
Усього	Н/д	492 378,7	93,7	456 667,8	92,9	478 275,8
у тому числі	Н/д					
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	Н/д	10274,4	80,6	12462,2	79,0	15999,8
Промисловість	Н/д	45561,8	87,4	45406,8	86,5	50589,0
Будівництво	Н/д	42242,3	95,5	34121,0	95,5	32860,1
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Н/д	305302,8	95,9	273335,2	95,0	281765,2
торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт	Н/д	22856,2	94,9	19111,7	94,1	22668,5
оптова торгівля і посередництво в оптовій торгівлі	Н/д	263404,2	96,1	233441,3	95,1	236386,9
роздрібна торгівля; ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку	Н/д	19042,4	95,5	20782,2	94,9	22709,8
Діяльність готелів та ресторанів	Н/д	3231,8	95,7	3251,8	95,4	3617,1
Діяльність транспорту та зв'язку	Н/д	16710,0	92,5	17495,8	91,9	19134,8
Фінансова діяльність	Н/д	7987,6	94,2	8202,7	93,5	7668,6
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	Н/д	55536,5	96,7	56686,6	96,2	59969,7
Освіта	Н/д	612,1	95,0	579,4	95,3	586,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	Н/д	1233,7	94,2	1336,1	93,6	1574,1
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	Н/д	3550,8	93,5	3639,8	93,2	4314,2

Складено автором на основі даних Державної служби статистики.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

сільське господарство, де кількість малих підприємств становить близько 80%.

У відсотковому значенні роль малих підприємств у формуванні обсягів реалізації продукції (послуг, робіт) за видами діяльності представлена на рис. 1.

Таким чином, близько 60% реалізації продукції за досліджуваній малих підприємств приходить на торгівлю при наявності тенденцій до зменшення її питомої ваги від 62% у 2008 році до 58,9% у 2010 році. Причому безпосередньо в структурі товаророзподільчих операцій обсяг оптових торгових операцій, що забезпечуються малими підприємствами, майже в 10 разів перевищує обсяги роздрібно торгівлі.

Структурна динаміка видів торгових операцій, які здійснюються малими підприємствами, представлена на рис. 2.

Знижується обсяг торгових операцій малих підприємств в оптовій торгівлі, однак ця тенденція відображає загальноекономічну кризу, яка охопила економіку країни протягом 2009–2010 років.

У загальному обсязі торгових операцій у країні частка малих підприємств є досить значною: представлена в табл. 3 та проілюстрована на рис. 3.

Таким чином, як видно з табл. 3, спостерігається збільшення обсягів торгових операцій у 2010 році як наслідок подолання кризової ситуації в економіці.

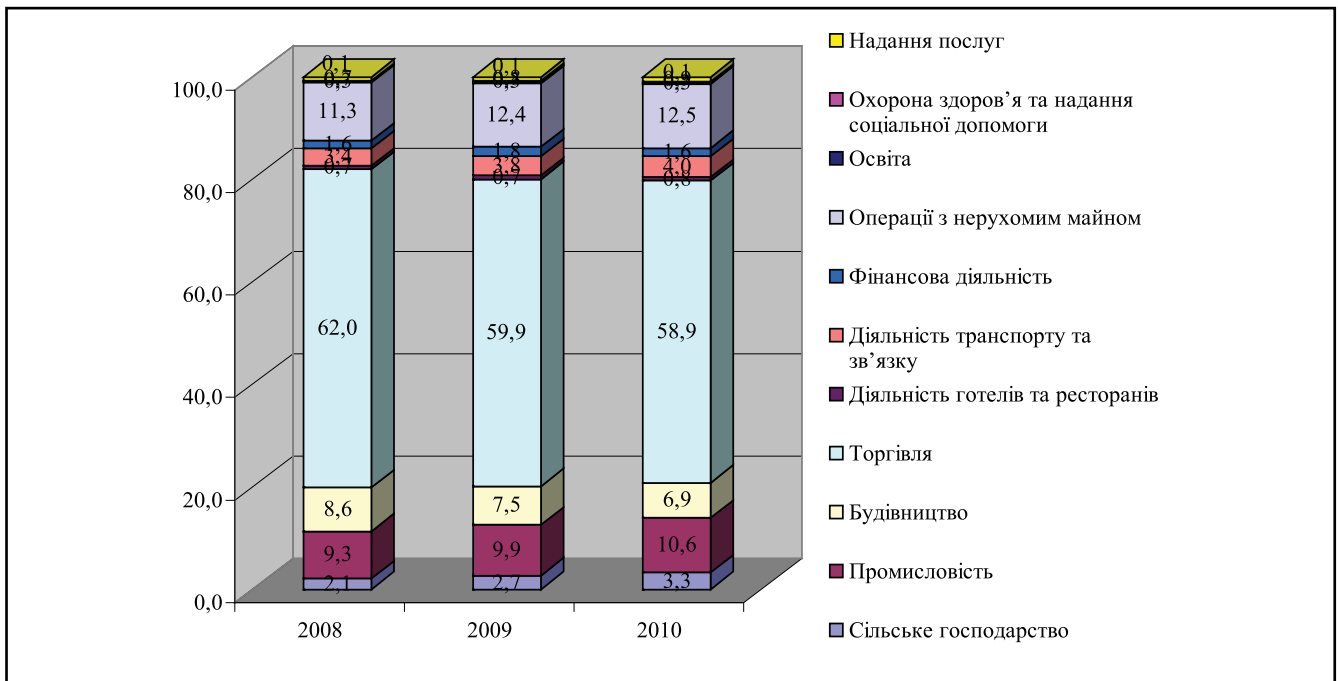

Рисунок 1. Частка малих підприємств в обсязі реалізації за видами економічної діяльності, %

Складено автором на основі даних Державної служби статистики.

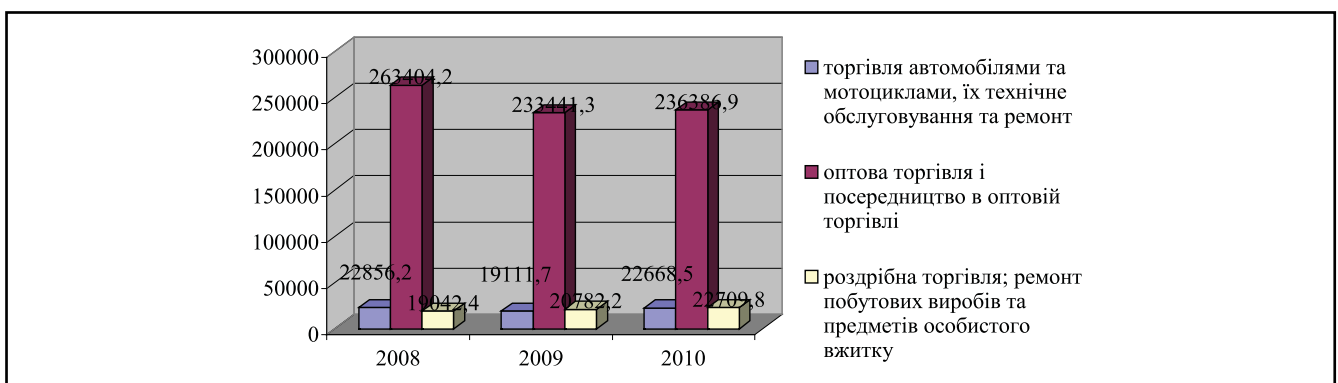

Рисунок 2. Динаміка торгових операцій малих підприємств, млн. грн.

Складено автором на основі даних Державної служби статистики.

Таблиця 3. Місце малих підприємств в товарообмінних операціях у країні протягом (2008–2010)*

	2008	2009	2010	2009/2008, %	2010/2009, %
Торгівля разом, млн. грн.	1297296	1091923	1329360	84,2	121,7
Товарооборот малих підприємств в галузі торгівлі, млн. грн.	305302,8	273335,2	281765,2	89,5	103,1

Складено автором на основі даних Державної служби статистики.

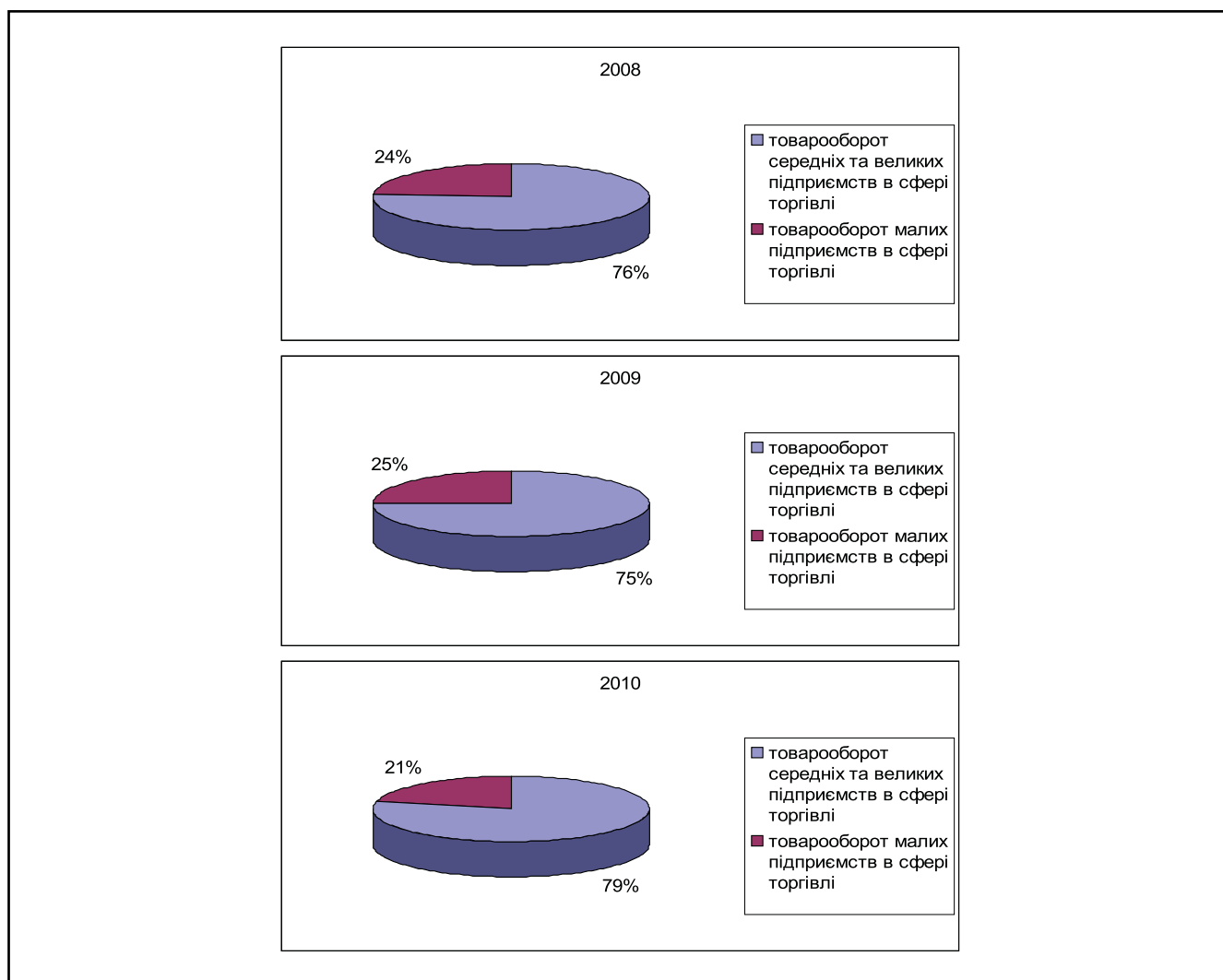

Рисунок 3. Питома вага товарообігу, яку забезпечують малі підприємства, в загальному обсязі продаж в Україні

Складено автором на основі даних Державної служби статистики.

З даних рис. 3 можна зробити висновок про те, що внаслідок світової фінансово-економічної кризи 2008–2010 років малі підприємства, які за визначенням мають менший «запас міцності» стосовно несприятливих зовнішніх економічних впливів, ніж середні та великі, у 2010 році значно скоротили свою присутність у сфері торгівлі. Це є негативним фактором, оскільки знижує рівень конкуренції в сфері товарного розподілу, що призводить до подорожчання товарів. Крім того, падіння обсягів продаж малих підприємств неминуче призводить до скорочення їх кількості, і отже до погіршення ситуації на ринку праці (збільшення безробіття).

У ситуації, що склалася, стає зрозумілою необхідність державної підтримки розвитку малого підприємництва, зокрема в сфері товаророзподілу.

Рівень розвитку малого підприємництва у сфері торгівлі та обігу та його державна підтримка все ще є недостатніми для успішного розвитку національної економіки і не відповідають можливостям держави [6].

Створення нормативно-правової бази в сфері малого підприємництва, яке відбувається паралельно його стано-

вленню, знаходиться нині в стадії системного формування і наразі є процесом незавершеним. Це призводить до значного сповільнення в переході України до ринкової економіки, створює умови корупційних зловживань. Щоб подолати це, необхідно неухильно дотримуватися принципу персональної відповідальності посадових осіб за прийняття неефективних регуляторних рішень [7].

Найважливішими проблемами впровадження регуляторної політики є неспіввідношення дій по виданню нових актів центральними, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування з принципами, закладеними в ідеологію державної регуляторної політики (скорочення витрат на виконання регуляторних актів, прозорість змісту актів законодавства, адекватність відповідальності за розміри заподіяної шкоди). Часто лобіювання органами виконавчої влади власних інтересів відбувається в обхід ідеології та процедур сучасної регуляторної політики.

Попри те що в Україні спрощена процедура реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, післяреєстраційні про-

цедури складні та тривалі – це негативно впливає на розвиток малого підприємництва.

Не відповідає потребам розвитку малого підприємництва фінансова підтримка на загальнодержавному та регіональному рівнях. Банківський кредит для більшості суб'єктів підприємницької діяльності залишається недоступним. Банківські установи не зацікавлені в кредитній підтримці малих підприємств через значну собівартість цих послуг та високі кредитні ризики. Фактично не діє механізм гарантування ризиків кредитування.

Найдієвішим інструментом соціально-економічного розвитку та державної підтримки малого підприємництва має стати цивілізована політика оподаткування. Складність діючої податкової системи та посилення податкового навантаження зумовлюють зростання обсягів прихованої від оподаткування реалізованої продукції. Тому з огляду на особливості посткризового періоду розвитку нашої економіки у змінах до Податкового кодексу України має остаточно закріпитися нова більш цивілізована спрощена система оподаткування з наданням переваги єдиному податку для малого підприємництва.

За умов наявності достатньої кількості органів державної виконавчої влади, що проводять перевірки господарської діяльності, принцип виконання перевірок залишається однією із найскладніших проблем для малих підприємств.

Висновки

Проведене дослідження показало значну роль малого підприємництва як у цілому в економіці України, так і, зокрема, в товарообмінних операціях. Найбільша частина малих підприємств, які забезпечують близько чверті робочих місць в країні, зосереджена саме в сфері торгівлі, але обсяги продаж малих підприємств в останні три роки знижуються, що призведе в майбутньому до зменшення їх загальної кількості. В даних умовах необхідні заходи державного регулювання, спрямовані на подальший розвиток малих підприємств.

Серед таких заходів насамперед мусять бути виділені дії, спрямовані на дерегуляцію підприємницької діяльності, спрощення процесу реєстрації та післяреєстраційного документарного супроводження діяльності, а також збалансована податкова політика, орієнтована не на збільшення податкових надходжень від суб'єктів малого підприємництва, а на збільшення їхньої кількості, що створить кумулятивний ефект у розвитку економіки країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
2. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Під ред. В.К. Мамутова. – К.: Академія правових наук України. – 2007. – 1020 с.
3. Данілов І.О. Роль малого підприємництва в економіці держави / Данілов І.О. // Збірник наукових праць «Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку». – К., 2011. – С. 181–183.
4. Самбур А., Урсакій Ю.А. Переваги розвитку малого бізнесу в Україні // Матеріали Восьмої Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір 2011». – Київ, 2011 / [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://int-konf.org/sambur-a-ursakiy-yua-perevagi-rozvitku-malogo-biznesu-v-ukrayini/>
5. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. [6-те вид., випр. і доп.] / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. – К.: Знання, 2007. – 214 с. – (Вища освіта XXI століття).
6. Близнюк В.В. Взаємодія державної влади та інститутів підприємництва / В.В. Близнюк // Демократичне врядування: наука, освіта, практика: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 29 трав. 2009 р.). – К., 2009. – Т. 3. – С. 119–120.
7. Міщенко Д.А. Принципи і функції державної економіко-інституціональної підтримки підприємництва в аграрному секторі / Міщенко Д.А. // Альянс наук: вчений – вченому: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., (25–26 лют. 2011 р.): у 8 т. – Д., 2011. – Т. 1: Державне управління. – С. 41–43.